

3. ročník Letní školy lingvistiky v Dačicích

Stanislav Oplatek

Ústav slavistiky, FF MU, Brno

oplates@post.cz

Stejně jako v předešlých dvou letech i v roce 2009 ožilo tiché moravsko-české pomezí městečko Dačice lingvistikou. Pod záštitou FF UK v Praze se zde v týdnu od 15. do 23. srpna setkali posluchači se zájmem o současné směry v lingvistice s českými jazykovědci aktuálně či v minulosti působícími převážně v zahraničí (Max Planck Institute, Universität Leipzig, Princeton University, La Trobe University atp.).

Tematicky bylo setkání věnováno především oblasti kognitivní lingvistiky v širokém smyslu tohoto termínu. Nejbohatěji byla zastoupena psycholingvistika: Doug Davidson seznámil posluchače se současnými metodami výzkumu zpracování jazyka prostřednictvím mapování mozkové činnosti (EEG, fMRI, MEG, DTI), na něj tematicky navázaly přednášky Denisy Bordag a Barbary Schmiedtové zabývající se oblastí řečové produkce. Denisa Bordag poukázala na skutečnost, že informace o rodové příslušnosti substantiv není přiřazena k jednotlivým výrazům, ale že substantiva jsou naopak mentálně přiřazována do nadřazených kategorií rodu, poukázala také na vliv sémantických a fonologických distraktorů na rychlost procesu pojmenování. Barbara Schmiedtová soustředila svou pozornost především na obecná témata psycholingvistiky s cílem seznámit posluchače se základními východisky této vědní disciplíny a způsoby testování. V této oblasti stojí za zmínku především prezentace u nás poměrně málo rozšířené metody, tzv. eye trackingu – tj. sledování pohledu očí při řečové produkci. Uplatnění této metody při zkoumání použití dokonavých a nedokonavých sloves v různých jazycích umožnilo B. Schmiedtové demonstrovat, že jednotlivé jazyky při konstruování časové perspektivy volí různý pohled, a poukázat tak na „mentální příbuznost“, respektive podobnost určitých jazyků a na možnost vydělení „mentálních“ jazykových skupin (např. „dokonavá“ čeština, němčina, nizozemština proti „nedokonavé“ angličtině, francouzštině a ruštině).

Tématu psycholingvistiky věnoval své dvě přednášky i jeden z pořadatelů letní školy, Filip Smolík z Psychologického ústavu AV ČR, který se zaměřil na jazykovou akvizici dětí a strukturální priming (strukturální paralelismus), tj. opakování struktur (v konverzaci) na základě předešlého výskytu. Popsal existenci jevu, způsoby jeho testování a jeho vliv na řečovou produkci a konstatoval, že vliv primingu se projevuje až ve fázi revize porozumění, nikoliv již v jeho první fázi. Oblast porozumění mluvenému jazyku u rodilých a nerodilých mluvčích vedle Filipa Smolíka posluchačům poodkryla také Adriana Hanulíková z Institutu Maxe Plancka v Nijmegen, která se zaměřila na fonologické aspekty dané problematiky.

Poslední z psycholingvistických příspěvků prezentovaný Františkem Kuminiakem byl věnován problémům gramatické shody, respektive působení gramatických „vábniček“ na výskyt chyb ve shodě subjektu s predikátem. Na příkladech názorně demonstroval atrakci plurálové vábničky na singulární tvary substantiv, přičemž plurál téměř vždy způsobil nahrazení správného singuláru plurálem (což ukazuje na správnost předpokladu nepříznakovosti singuláru). Ukázal také, že chyby v rodové shodě jsou ve slovenštině méně časté než chyby ve shodě v kategorii čísla, přičemž nejčastěji se mluvčí dopouštěli chyb

při nejednoznačnosti morfosyntaktických charakteristik subjektu a objektu. Zároveň však poukázal na skutečnost, že uvedené zjištění nelze vztáhnout na všechny jazyky (např. ve španělštině či italštině jsou frekventovanější chyby v čísle než v rodě).

Vedle psycholingvistiky nebyly v Dačicích opomenuty ani další oblasti lingvistiky. Vhled do konstrukční gramatiky se pokusila posluchačům zprostředkovat Mirjam Fried, obsažnou problematiku generativní syntaxe, představenou na výseku problematiky pasiva a antipasiva v různých typech jazyků, inspirativním způsobem předala publiku Lucie Medová z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Zajímavý syntaktický exkurs provedla také Joanna Ut-seong Sio prezentující syntax jihočínských nářečí. Spolu s Františkem Kratochvílem, jenž prezentoval výzkumy malých jazyků v oblasti Indonésie (zejména jazyk abui), si posluchači mohli udělat živý obraz o syntaktické struktuře ergativních jazyků a pochopit pojem ergativity jako takové.

Kontaktovou lingvistiku zastupoval na seminářích Viktor Elšík z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Přiblížil posluchačům nejen oblast romštiny, zejména gramatické a lexikální přejímání romštiny selické, jíž se trvale zabývá, ale nastínil i širší historický a sociální kontext působení Romů v oblasti střední a západní Evropy. Pražskou univerzitu zastupoval také fonetik Jan Volín, přednášející o výzkumu rytmu v běžné řeči.

Technické stránce lingvistiky, které se ve svém příspěvku dotkl již František Kratochvíl, zasvětil svůj výklad i Stefan Bordag, jenž na modelu počítačového zpracování přirozeného jazyka poukázal na nezbytnost využití počítačových technologií ve spojení s lingvistickými teoriemi.

Přednášky probíhaly každý den ve třech tříhodinových blocích, každý blok byl zakončen diskusí. I přes značný přednáškový záběr však měli jak posluchači, tak přednášející dostatek času nejen k regeneraci pozbytých sil, ale také k ujasnění problematických pasáží a rozšíření zajímavých momentů výkladu. Spolu s přátelskou atmosférou celého setkání se tak Dačice bezesporu staly místem vzniku nových inspirací, impulzů, spolupráce a doufejme, že také přispěly ke zrodu nových osobností v české lingvistice.

Na závěr lze jen dodat, že dačická škola lingvistiky patří obsahem i vzornou organizací a technickou podporou (web www.lingvistika.cz) k povedeným počínům české jazykovědy. Jen škoda, že publikum bylo až příliš „jednobarevné“ (téměř výlučně se na letní školu přihlásili studenti z pražské FF UK) – vždyť prezentovaná témata by si jistě zasloužila širší publikum.

Popřejme tedy organizátorům mnoho úspěchů a síly do dalších ročníků.